

Opgave 1 Inspiratie

Kunstenaars zien inspiratie vaak als de bron waaruit ze ideeën putten voor hun kunst. Inspiratie omschrijven ze dan als een bewustzijnstoestand waarin ze creatief zijn en precies weten hoe ze iets moeten maken. Hoewel kunstenaars voor een deel afhankelijk zijn van inspiratie, zeggen ze vaak dat het geen zin heeft om op inspiratie te wachten: je kunt inspiratie niet dwingen. Het is zinvoller om vertrouwen te hebben in je technische vaardigheden en hopen dat je geïnspireerd wordt. Ook filosofen als de Nederlandse Theo de Boer hebben zich afgevraagd wat inspiratie is:

tekst 1

Bij inspiratie is er iets dat door je heen vaart. Als die wind door je heen blaast, verlies je de macht over jezelf. Dat lijkt in strijd met de dragende ideeën van de filosofie: het zelf denken, zonder van iets of iemand afhankelijk te zijn.

bron: Theo de Boer, De vier zuilen van de filosofie, afscheidscollege, 1997

Filosofen hebben nooit raad geweten met inspiratie, op Nietzsche na. Maar dichters wel. Die spreken er vrijuit over. Inspiratie dient zich aan als een ervaring die niet uit mijzelf komt, maar 'van boven'. Dichters kennen dat nog.

bron: Ger Groot, Twee zielen, gesprek met Theo de Boer

De Boer verbindt het hebben van inspiratie met 'het hogere' of transcendentie. Als het zo is dat inspiratie kunstenaars aanzet tot het maken van een kunstwerk, dan gebeurt dit dus, volgens De Boer, door een bovennatuurlijke kracht.

Er zijn substantiedualisten die bovennatuurlijke krachten als een oplossing zien voor het interactieprobleem.

3p 1 Waaronder zouden bovennatuurlijke krachten een oplossing bieden voor het interactieprobleem?

Leg in je argumentatie het interactieprobleem uit.

Noem een verschil tussen de oplossing die bovennatuurlijke krachten bieden en de oplossing van Descartes voor het interactieprobleem.

De Boer noemt dichters als voorbeeld van kunstenaars, die inspiratie gebruiken. Volgens hem weten zij nog wat inspiratie is. Maar dichters beschouwen inspiratie doorgaans helemaal niet als bovennatuurlijke kracht, maar als iets dat uit hun onbewuste komt.

Aan het begin van de twintigste eeuw ontstond er een stroming die in de kunst het 'surrealisme' genoemd wordt. Surrealisten gaven het onbewuste een belangrijke rol in zowel hun werk als bij het tot stand komen van hun werk.

Surrealistische dichters bijvoorbeeld gebruikten een kenmerkende techniek: het automatisch schrift. Het automatisch schrijven werd door deze dichters gebruikt, om – naar eigen zeggen – hun onbewuste te laten spreken. Je zou het kunnen vergelijken met wat er gebeurt bij het improviseren, zoals in de muziek of dans.

Dichters die automatisch schrijven, laten zinnen in hen opkomen: ze gaan zitten en schrijven ze op, ongeacht of ze grammaticaal juist zijn. Het automatische aan het automatisch schrift is volgens surrealisten, dat ze proberen om het onbewuste naar voren te halen door het bewuste naar de achtergrond te dringen.

Dichters die het automatisch schrift proberen, zeggen dat het lijkt alsof zij niet zelf schrijven, en dat hun onbewuste als het ware voor hen schrijft. Zo kunnen er onverwachte teksten komen, die qua idee toch dicht bij de persoon van de dichter liggen. Surrealistische dichters gaan er vanuit dat je normaal gesproken wel bewust schrijft.

Over bewust handelen heeft hersenonderzoeker Benjamin Libet na het doen van allerlei experimenten geconcludeerd, dat mensen veel vaker niet bewust hun lichaam aansturen dan wordt gedacht.

De filosoof Daniel Dennett is het niet met Libets conclusies eens, maar hij zou het ook niet met de surrealistische dichters eens zijn geweest. Beiden hanteren namelijk volgens hem eenzelfde achterhaalde cartesische vooronderstelling over de werking van het bewustzijn.

- 3p **2** Welke achterhaalde vooronderstelling over de werking van het bewustzijn zou Dennett aanwijzen bij zowel de surrealistische dichters als bij de conclusies van Libet?

Beargumenteer je antwoord met behulp van de omschrijving van het automatisch schrift en het experiment van Libet.

De Boer noemt Friedrich Nietzsche als een filosoof die een goed begrip heeft van wat inspiratie is.

Weliswaar ziet Nietzsche inspiratie juist niet als bovennatuurlijke kracht, maar hij begrijpt wel dat mensen inspiratie als een bovennatuurlijke kracht voelen (zij voelen zich dan een medium tussen hemel en aarde), omdat de ervaring van inspiratie zo heftig kan zijn. Hij vindt het echter bijgeloof om zo over inspiratie na te denken. In zijn werk *'Ecce Homo'* schrijft Nietzsche over inspiratie:

tekst 2

Met het geringste restje bijgeloof zou je inderdaad de voorstelling dat je niets anders bent dan een medium als je geïnspireerd bent, nauwelijks van je kunnen afzetten. Dit is mijn ervaring van inspiratie: als een bliksem flitst een gedachte op, onafwendbaar, zonder aarzeling in de juiste vorm, – ik heb nooit een vrije keus gehad. Een gelukservaring, [...]. Alles gebeurt in hoogste mate onvrijwillig, maar als het ware in een stormachtig gevoel van vrijheid.

naar: F. Nietzsche, Ecce Homo

Nietzsche ziet in zijn beschrijving geen tegenstelling tussen onvrijwillige inspiratie en een gevoel van vrijheid. De geschriften van Nietzsche waren een bron van inspiratie voor het existentialisme.

De existentialist Jean-Paul Sartre ziet het gehele leven als een kunstwerk, waarin de mens tegelijkertijd kunstwerk en kunstenaar is: net als bij het maken van een kunstwerk worden de regels in het leven tijdens het leven zelf bedacht.

Hoewel een menselijk leven volgens Sartre als kunstwerk dient te worden opgevat, denken sommige mensen dat regels van tevoren vastliggen.

Mensen die dat denken noemt Sartre 'te kwader trouw' ('mauvaise foi').

- 2p 3 Beargumenteer met behulp van tekst 2 of Sartre de ervaring van inspiratie van Nietzsche een voorbeeld zou vinden van 'mauvaise foi'.
Leg daarbij het begrip 'mauvaise foi' uit.

De gelukservaring van inspiratie die Nietzsche beschrijft, zou je kunnen opvatten als een verlangen om te creëren.

David Hume is een compatibilist en zou de zin "alles gebeurt in hoogste mate onvrijwillig" uit tekst 2 in tegenspraak vinden met zijn eigen idee van de vrije wil.

- 2p 4 Waarom zou Hume, ondanks het feit dat de inspiratie Nietzsche overkomt, Nietzsche toch vrij noemen?
Beargumenteer je antwoord aan de hand van Humes opvatting over het verband tussen vrijheid en oorzakelijkheid.

Welke omschrijving je van inspiratie geeft, hangt af van je visie op de verhouding tussen lichaam en geest. Een substantiemonist zal een geheel andere omschrijving geven dan een substantiedualist.

- 3p 5 Met welke stroming ben jij het eens: het substantiemonisme of het substantiedualisme?
a) Beargumenteer voor de positie van je keuze wat een goede definitie van inspiratie is.
b) Beargumenteer vervolgens welk element uit één van de teksten 1, 2 en de omschrijving van het automatisch schrift, met de stroming van jouw keuze in overeenstemming is.
c) Beargumenteer ook welk element uit de teksten 1, 2 en de omschrijving van het automatisch schrift strijdig is met de stroming van jouw keuze.